
Kritični pretres poskusnega snopiča Bibliotekarskega terminološkega slovarja

Polona Gantar

S kritičnim pretresom želimo predvsem ugotoviti, ali obdelava Bibliotekarskega terminološkega slovarja (v nadaljevanju BTS) po izdelanem sistemu, kot je predstavljen v poskusnem snopiču, »omogoča pravilno branje in razumevanje slovarja, kasneje pa tudi njegovo rabo«, hkrati pa obravnavati obvestilnost in ustreznost predstavitve besediščnih enot predvsem z leksikografskega in slovenističnega vidika.

This critical review of The Pilot Fascicle of the Library Science Terminological Dictionary evaluates the system developed for elaboration of terminological entries in the future dictionary as outlined by the editing board in the Introduction. It concludes that some formulations cannot assure a correct reading and understanding of the dictionary and points out certain shortcomings, especially in the normative system, formulation of explanations and grammar notes.

Napotki za pravilno branje in razumevanje katerega koli tipa slovarja so uporabniku na voljo predvsem v uvodu; v ta namen naj bi uvod natančno pojasnil 1. zasnovu in nastanek slovarja, 2. gradivo za izdelavo, 3. značaj, vsebino in obseg, 4. zgradbo in tehnično ureditev 5. ustroj gesla; njegovo pomensko in slovnično stran, ilustrativno gradivo, 6. kvalifikatorje in 7. druge informacije.¹ S tem v zvezi bomo skušali ugotoviti, katere od naštetih informacij, na kakšen način in v kolikšni meri Uvod² dejansko posreduje, obenem pa bomo s konkretno obdelavo besediščnih enot prikazali, kako jih je mogoče dejansko uporabiti pri branju slovarja.

---

¹ Točke so v nekoliko spremenjeni obliki in vrstnem redu povzete po Uvodu v SSKJ I A–H, 1970: Ljubljana. XIX–XLVI.

² Uvod je tu pisan z veliko začetnico, čeprav BTS svojih uvodnih pojasnil ne predstavlja pod takim naslovom – navodila, ki jih bomo tu pretresali, so strnjena pod naslovom Bibliotekarski terminološki slovar /poskusni snopič/ in so razdeljena na I. Kratek oris dosedanjega dela in II. Ureditev slovarja, medtem, ko je v kazalu celoten razdelek označen kot Uvod.

1 Zasnova in nastanek slovarja

1.1 Poskusni snopič BTS-ja sta izdala Narodna in univerzitetna knjižnica v Ljubljani in Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti v Ljubljani 1996. Uvod je bil napisan junija istega leta. Sodelavci in inštitucije, ki so pri tem sodelovali, so navedeni v kolofonu,³ medtem ko lahko drugje v Uvodu preberemo, da opravljajo pomensko analizo strokovnih izrazov predstavniki specializiranih področij bibliotekarske stroke, ki obenem tvorijo redatorsko skupino. V zvezi s tem bi bila dobrodošla konkretna navedba njihovih imen ob posameznih področjih. Na ta način bi dobil uporabnik tudi informacijo o specializiranih področjih, ki jih terminološki slovar pokriva.

1.2 V Kratkem orisu dosedanjega dela je povedano, da »je /BTS/ prestopil mejo zasnove in se počasi realizira v svojem načinu predstavljanja strokovnega izrazja. /D/elo zanj poteka po začrtanih fazah. Doslej je opravljeno izpisovanje /.../« Vsekakor bi bilo v zvezi s tem koristno izvedeti, katere so preostale začrtane faze, če so, predvsem pa, katera so konkretna oblikovna in tematska načela – dobrodošla bi bila njihova strnjena predstavitev na enem mestu. BTS se sicer zaveda nujnosti predstavitve sistema, po katerem je potekala obdelava slovarja, vendar se pri tem osredotoča zgolj na predstavitev ustroja geselskega članka, medtem ko drugih informacij ne predstavlja sistematično.

1.3 Ker v Uvodu niso omenjeni dotedanji slovarski poskusi, lahko predvidevamo, da gre za prvo sistematično obdelavo bibliotekarskega strokovnega izrazja.

2 Gradivo za izdelavo slovarja

O izvoru gradiva (oz. o gradivu sploh) so nam v Uvodu na voljo naslednja pojasnila: »*Doslej je opravljeno izpisovanje (potekalo je v letih 1987 do 1992) skrbno izbrane domače slovenske /podčrtala P. G./⁴ bibliotekarske strokovne literature, ki ne obsega samo temeljnih del stroke, ampak tudi tiste razprave, ki posegajo na specializirana področja. Z izpisovanjem so zajeti tudi sestavki avtorjev najmlajše generacije, tako da je zajeto izrazje najsodobnejšega načina komuniciranja v stroki.*« Želeli bi si natančnejših informacij predvsem v zvezi s časovno opredelitvijo strokovne literature, ki je bila predvidena za izpis. Obdobja, v katerem je potekalo izpisovanje,

³ Bibliotekarsko terminološko komisijo sestavljajo: dr. Branko Berčič, predsednik, Zlata Dimec, Ivan Kanič, mag. Jože Kokole, Zvonka Leder, Jože Munda, Majda Ujčič, Maks Veselko in mag. Franci Zore iz Narodne in univerzitetne knjižnice v Ljubljani, Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU, Terminološke sekcije, Filozofske fakultete, Oddelka za bibliotekarstvo, Zveze bibliotekarskih društev Slovenije in Terminološke komisije. Člani komisije so bili določen čas tudi: mag. Darja Homšak, Tomaž Kobe, dr. Mirko Popovič, mag. Bernard Rajh in Stane Suhadolnik.

⁴ Ali nam hoče formulacija povedati, da obstaja tudi nedomača slovenska bibliotekarska literatura oz. domača neslovenska bibliotekarska literatura?!

verjetno ni mogoče enačiti s časovno opredelitvijo izpisovanja. Tako iz zgornjega podatka posredno izvemo le, da pri izpisu ni bila upoštevana strokovna literatura po letu 1992. Iz Uvoda tudi ne izvemo, katere in koliko publikacij je bilo izpisanih in katere pri izpisu niso bile upoštene. Tudi nam ni znano, ali je bila upoštevana revialna strokovna publicistika in polstrokovna besedila; v kolikšni meri, če sploh, je bila upoštevana govorjena beseda. Do neke mere te vrste gradivo opredeljuje kvalifikator žarg/onsko/. Z intervjuvanjem bibliotekarskih delavcev bi bilo denimo mogoče natančneje določiti korpus žargonizmov in opozoriti na zakonitosti njihovega tvorjenja. Sicer pa je zbiranje gradiva iz govorjenega jezika težja naloga, uresničljiva predvsem v obsegu jezikovne kompetence sodelavcev in urednikov samih.⁵ Nadrobnejši podatki bi bili potrebni tudi pri opredelitvi sestavkov, katerih avtorji pripadajo mlajši generaciji. Še najbolj izčrpno nas BTS obvešča o upoštevanih neslovenskih leksikalnih priročnikih, ki jih zgledno navaja na koncu poskusnega snopiča – prav tak seznam bi potrebovali tudi za izpisano slovensko (domačo?!) literaturo.

3 Obseg, značaj in vsebina slovarja

3.1 Po podatkih v Uvodu **obsega** geslovník v prvem delu gesla črk A–M (250 strani), v drugem pa gesla črk N–Ž (od 251. do 526. strani). Poskusni snopič obsega skupaj z Uvodom, Kazalom angleških, nemških in francoskih ustreznikov, navedbo uporabljenih tujejezičnih terminoloških slovarjev in predstavljenim izborom gesel 85 strani. Vseh v poskusnem snopiču predstavljenih gesel je 578.

3.2 Kot je omenjeno v Uvodu, je trenutna faza dela, ki poteka od leta 1993, usmerjena v izdelavo **razlagalnega enojezičnega slovarja**. V predhodni fazi izpisovanja je vzporedno potekalo pregledovanje tujejezičnih bibliotekarskih slovarjev. V dodatno informacijo uporabniku ter v prid preglednosti in praktičnosti prinaša poskusni snopič še dodatna kazala angleških, nemških in francoskih ustreznikov. Ti so v kazalih razvrščeni kot iztočnice, vsak pa ima povezovalno številko, s katero se povratno veže na slovensko iztočnico. Na ta način je, kot ugotavlja Uvod, poskusni snopič **tudi štirijezični prevajalni slovar**.

3.3 Tipološka oznaka *terminološki slovar* predvideva predstavitev strokovnega izrazja določenega strokovnega področja, medtem ko je od zasnove slovarja odvisno, katera specializirana področja znotraj stroke bo dejansko zajemal, katerih mejnih strokovnih področij se bo dotikal in v kolikšni meri, katere kriterije bo pri tem uporabil itd. Ne glede na to, kakšna že je zasnova slovarja, je predvsem pomembno, da uvod uporabnika dosledno seznanjajo s sprejetimi odločitvami. V zvezi s tem je na različnih mestih v Uvodu povedano, da »/g/re za slovar **strokovnih izrazov ali terminov bibliotekarske stroke** /.../« (Podčrtala P. G.) Večkratno navajanje tega, kar je razvidno že iz same tipološke oznake slovarja, je poleg nesistematičnosti še očitno negospodarno (vedno sta navedeni tudi sopomenki *terminologija* in *strokovni izrazi*), še posebno, ker za pojasnila o konkretnih tematsko izbranih področjih (katero je prikazano najbolj izčrpno in zakaj), mejnih strokovnih področjih (v kolikšni meri je

⁵ O tem npr. V. Gjurin (1983: 289–317).

denimo vključeno izrazje s področja literarne teorije, založništva, knjižnega restavradorstva, arhivistike ipd., kateri kriteriji izpisovanja so bili pri tem upoštevani) poskusni snopič v Uvodu ni našel prostora. Uvod naj bi uporabnika seznanil tudi s tem, česa v slovarju ni mogoče najti – v zvezi s tem pa, kakšna je odločitev glede lastnih imen, redkih ali enkratnih izrazov, kako je z vključenostjo kratic (tu bi bila koristna dodatna preglednica), kako je z redakcijskimi sistemskimi zapolnitvami. Ustrezna bi bila tudi informacija o tem, da slovar ne daje podatkov o etimološkem izvoru in zgodovini besediščnih enot in da ne navaja zgledov.

3.3.1 Glede normativnosti je v Uvodu povedano naslednje: »*Geslo, obdelano v geselskem članku po postavljenih kriterijih, zato ni predstavljeno samo informativno, ampak upošteva tudi normativnost glede na knjižno normo in zlasti glede na zahteve, ki jih ima urejena terminologija stroke.*« Pričakovali bi izrecno informacijo o tem, kdaj se vrednotenje nanaša na knjižni jezik in kdaj na strokovne normative. Natančnejši je BTS predvsem glede zadnjih, ki jih določa s hierarhično ureditvijo pomenskih razlag: Strokovno najustreznejši termin ima praviloma polno pomensko razlago, prav tako tudi vse sopomenke, ki jim stroka daje enako veljavo. Vse manj rabljene sopomenke, ki tudi nastopajo kot samostojne iztočnice, imajo namesto razlage za kazalko *gl.* naveden samo termin, pri katerem je mogoče najti polno pomensko razlago. V večini primerov se pogostnost rabe v stroki sklada z normativi knjižnega jezika; tako daje BTS s polno pomensko razlago prednost iztočnicam, kot so npr.: *izbirna* pred *selektivna bibliografija*, *informativna* pred *signalna bibliografija*, *razvid* pred *register knjižnic*, *pokrajinska* pred *regionalna bibliografija*, *zasebna* pred *privatna* in *krajevna* pred *lokalna knjižnica*. V manjšem številu primerov je vendarle zapostavljena knjižna norma. Tako imajo denimo iztočnice *bibliografska prvina*, *osebni avtor*, *časovna ureditev* in *operno besedilo* polne pomenske razlage samo ob *bibliografski element*, *individualni avtor*, *kronološka ureditev* in *libreto*. Te iztočnice so pravzaprav kar dvakrat v podrejenem položaju: 1. z vidika knjižne norme, 2. pa z vidika slovnične obvestilnosti; BTS namreč ob iztočnicah z nepolno pomensko razlago ne predvideva roditeljskih končnic in slovničnih kvalifikatorjev, čeprav podrejenost iztočnice ne pomeni tudi odsotnosti njenih imanentnih slovničnih lastnosti. V nekaterih primerih bi tudi stroka lahko napravila korak naprej z uporabo slovenskih namesto tujih ustreznice; tako bi denimo, ker obstajata ob *indikativni* tudi *napovedna* in *popisna bibliografija* (zadnjima daje BTS prednost), pričakovali poleg *indikativnega* tudi *napovedni* (popisni?) *izvleček* in ob (če že ne namesto) *indikativno-informativnem* tudi *napovedno-informativni izvleček*, ob *regionalni knjižnici* tudi *pokrajinsko*, saj obstaja poleg *regionalne* tudi *pokrajinska bibliografija*. Ker torej prihaja do izključevanja strokovne in knjižne ustreznosti, bi bilo smiselno uporabiti merilo pogostnosti – kot merilo ustreznosti v stroki – samo pri tistih besediščnih enotah, ki so z vidika knjižne norme nevtralne, npr. (a) pri skrajšanih poimenovanjih: pri iztočnicah *bibliotekarska obdelava* in *bibliotekarska stroka* je polna pomenska razlaga samo pri enobesednih terminih: *obdelava* in *bibliotekarstvo*; (b) pri besediščnih enotah, ki jih dodatno določa časovni kvalifikator *zastar/elo*, npr. *bralnica* – polna pomenska razlaga samo pri *čitalnica*, in (c) pri tistih besediščnih enotah, kjer pogostejša raba teži k enotnejšemu sistemu poimenovanj, npr. *knjižnični svet* nam. *svet knjižnice*,

knjižničarski standardi nam. *standardi knjižničarske dejavnosti, amaterski knjižničar* nam. *knjižničar amater*. S kazalko *gl.* daje BTS praviloma prednost *knjižnici* pred *biblioteko*, vendar, kot kaže, samo v zvezah, npr. *bibliotečna politika* – polna pomenska razlaga samo pri *knjižnična politika*, podobno še *bibliotečna* in *knjižnična vezava*. Žal BTS pri tem ni dosleden in enakovredno obravnava *knjižnico* in *biblioteko*, ko nastopata kot enobesedni iztočnici (polno pomensko razlago bi pričakovali samo pri *knjižnica* – seveda samo v primerih, ko sta besedi sopomenki), še posebno, ker pri zvezi *narodna biblioteka* BTS predvideva celo kvalifikator *neustr.* – polna pomenska razlaga samo pri *narodni knjižnici*.

3.3.1.1 Slovar za vrednotenje besediščnih enot izrecno predvideva le kvalifikator *neustr/ezno/*, čeprav tudi tu ni jasno, ali z vidika knjižne ali kake druge ustreznosti. Ob pretresu tako označenih besediščnih enot (vsega skupaj jih je v poskusnem snopiču 10) se je pokazalo, da se vrednotenjski kvalifikator nanaša (a) na »neustrezno«⁶ rabo pridevnika v besedni zvezi, npr. *avtorjev* v *avtorski povzetek* s pomenom 'povzetek, ki ga je sestavil avtor dokumenta' (čeprav pri *avtorjev rokopis* 1. 'besedilo, ki ga je avtor napisal z roko' 2. 'besedilo, ki ga je avtor napisal s pisalnim strojem, računalnikom' in *avtorjev popravek* 'z avtorjevo roko vnesena sprememba v besedilo' ne predvideva možnosti *avtorski*). Problem je seveda v ločevanju svojilnih in vrstnih pridevnikov; posebno ko gre za konkurenčne dvojnice, bi jih bilo treba navajati kot samostojne iztočnice. Na ta način bi bilo mogoče vnesti tudi več sistemskosti v terminološka poimenovanja. V zvezi s tem prim. še *knjižnično* nam. *knjižničarsko gradivo* (ki je povezano s knjižnico in ne s knjižničarstvom). BTS sicer navaja oba pridevnika tudi kot samostojni iztočnici, vendar pa je treba navesti pridevnik v pravilni izhodiščni obliki, torej *knjižnični* in ne *knjižničen*, kot ima BTS. Z oznako *neustr.* se namesto *referativnega biltena* navaja *referatni časopis* (časopis, katerega lastnost ni poročanje, pač pa navezovanje na enega od pomenov iztočnice referat), namesto *sistematične ureditve sistematsko ureditev*, namesto *državne nacionalno bibliografijo*. Prej kot za vrednotenje s stališča knjižne norme gre tu za razlike v pojmovanju predmetnosti, kot jo predstavlja termin. (b) V nekaterih primerih želi BTS s to oznako poenotiti poimenovalni sistem, npr. namesto *bibliotekarska dejavnost* zgolj *knjižničarstvo*, namesto *korporativno telo korporacija*, namesto *notranja ureditev kataloga* samo *ureditev kataloga*, namesto *zunanja ureditev kataloga* samo *oblika kataloga*. Težnja v tem smislu je z vidika stroke sicer dobrodošla, vendar pa Uvod tega ne označuje dosledno, saj ima podobno funkcijo že oznaka *gl.* V zvezi s tem prim. zgoraj omenjeni zvezi *narodna biblioteka* in *narodna knjižnica*. (c) V nekaterih primerih se vendarle zdi, da oznaka *neustr.* zadeva tudi knjižno normo, npr. *referatni časopis* namesto *referativni bilten*, sicer pa ima tudi tu neprimerno večjo težo kazalka *gl.* (V zvezi s tem *gl.* poglavje 3.3.1.)

⁶ Tudi tu gre za ustreznost z vidika strokovnega normiranja, knjižna ustreznost navedenih zvez ni vprašljiva.

4 Zgradba in tehnična ureditev

4.1 Celotno gradivo BTS-ja je računalniško obdelano,⁷ kar redaktorjem zagotavlja sistemsko zajemanje rezultatov izpisovanja, pripravo geslovníkov, vsebinsko redakcijo slovarskega gradiva, različne oblike delovnih izpisov ipd. Na računalniško obdelavo gradiva lahko navežemo tudi naslednje Uvodovo pojasnilo: »Geslovník je urejen tako, da se dvo- ali večbesedni termini ali dvo- ali večbesedne terminološke zveze pojavijo pri vsaki besedi besedne sestave ali zveze /.../«⁸ Če bi omenjena trditev držala, bi se npr. pri besedni zvezi *knjižničarska dejavnost* pojavile vse besedne zveze, ki vsebujejo besedo *knjižničarski* in vse besedne zveze, ki vsebujejo besedo *dejavnost*. Po našem izračunu kar 20, če izvzamemo tiste besedne zveze, ki imajo kvalifikator *neustr.* Dejansko stanje v BTS-ju tega seveda ne izkazuje, pač pa so pri vsaki besedni zvezi, ki nastopa kot samostojna iztočnica, navedene tudi vse besedne zveze, ki so z njo v sopomenskem odnosu, hkrati pa tudi same samostojne iztočnice. Tako so npr. pri besedni zvezi *knjižnična zbirka* ob kvalifikatorju *sin.* navedene besedne zveze *knjižnični fond*, *knjižnični sklad*, *knjižnična zaloga*, pri vsaki posebej, ko nastopa kot samostojna iztočnica, pa zopet vse sopomenke. Poleg tega so besedne zveze navedene tudi ob enobesednih iztočnicah, če so z njimi v sopomenskem odnosu in obratno, prim. *anonimni avtor sin. anonim* in *anonim sin. anonimni avtor*. Tako zastavljena pomenska analiza je predvsem s pomočjo računalniške obdelave tudi dejansko zgledno izpeljana. Predviden izid BTS-ja v računalniški obliki lahko seveda samo pozdravimo.

4.2 Urejenost geselskega seznama je abecedna in dosledno izvedena. Pozitivno je, da se iztočnice razvrščajo črkoma ne glede na medbesedne presledke, moti le naslednje Uvodovo pojasnilo: »Vse manj rabljene sopomenke, ki so v slovarju razvrščene kot gesla (**po abecedi prve besede**),⁹ imajo za določenim kvalifikatorjem in kratico **gl.** namesto razlage naveden samo strokovni izraz ali termin, pri katerem je polna pomenska razlaga.« Glede na trditev lahko sklepamo, da BTS v nasprotju s pogosteje rabljenimi sopomenkami absolutne abecede ne predvideva za razvrščanje vseh manj rabljenih sopomenk, čeprav te prav tako nastopajo kot samostojne iztočnice. Natančnejši pregled abecedne razvrstitve je pokazal, da slovar te trditve – uporabnosti in sistematičnosti v prid – ne spoštuje, kar je tudi edino smiselno, saj ne more uporabnik že vnaprej vedeti, da je termin, ki ga išče, manj rabljena sopomenka in zato tudi v nasprotju z drugimi razvrščen samo po abecedi prve besede in ne po absolutni abecedi. Vzrok za nesporazum verjetno izhaja iz nespretne formulacije Uvodovega pojasnila, čeprav dejansko ni jasno, kako bi ga morali razumeti.

⁷ Slovarsko gradivo je s programskim sistemom EVA Primoža Jakopina računalniško obdelal in oblikoval Ivan Kanič.

⁸ V zvezi z uporabljenimi terminologijo bi pričakovali pojasnila o tem, kako BTS pojmuje *dvo- ali večbesedne termine*, kako *dvo- ali večbesedne terminološke zveze* in kako *besedne sestave*.

⁹ Podčrtala P. G.

4.2.1 Razvrstitev sopomenk, ki si sledijo za kvalifikatorjem *sin.*, je bodisi abecedna, npr. *direktor knjižnice sin. predstojnik knjižnice, ravnatelj knjižnice, upravnik knjižnice*, bodisi neabecedna, npr. *bralec sin. knjižnični uporabnik, uporabnik knjižnice, obiskovalec knjižnice, knjižnični obiskovalec* (zaporedje je glede na abecedo 4 1 3 2). Glede na to, da so sopomenke vedno predstavljene kot samostojne iztočnice, bi pričakovali absolutno abecedno razvrstitev tudi med njimi, tako kot to zgledno velja za vse termine, ki se pojavijo za vodilko *prim.*, npr. *abeceda prim. alfabet, azbuka; abstrakt*. Kot nekakšno nadomestilo za ilustrativno gradivo BTS pri nekaterih iztočnicah uporablja okrajšavo *npr.*, pri čemer so naštevani elementi, ki ji sledijo, največkrat razvrščeni po zunajjezikovnih merilih, kar je dobro, saj bi abecedna urejenost v nekaterih primerih razbila pojmovno. Pričakovali bi le, da Uvod na to izrecno opozori. V številnih primerih si za *npr.* sledijo zveze, ki so nato razložene kot samostojne iztočnice. V takem primeru bi bila seveda bolj na mestu vodilka *prim.*

5 Uvod označuje **geslo** kot »*enobesedni ali večbesedni bibliotekarski strokovni izraz ali termin, ki je naslovna enota slovarskega članka, v katerem je termin obdelan. Vsako geslo je obdelano v svojem odstavku. Geselski članki¹⁰ so razvrščeni po abecedi, /.../*« in sestavljeni iz **glave, zaglavja in razlage**. Na koncu geselskega članka so **ustrezniki** v angleškem, nemškem in francoskem jeziku.

5.1 Glava je po Uvodu »*začetni del geselskega članka, v katerem je geslo podano v izhodiščni obliki /.../ ima podatke o naglasu; dolžine so označene z ostrivcem, kračine s krativcem, širine pa s strešico. Naglasne dvojnice niso navedene.*« Glede na povedano dobi uporabnik v glavi geselskega članka naslednje informacije: 1. o obstoju besediščne enote v strokovnem jeziku določenega strokovnega področja; 2. njeno pisno in naglasno podobo; 3. slovnične podatke.

5.1.1 Informacija o **obstoju konkretnih besediščnih enot** na določenem strokovnem področju je v pristojnosti področnih strokovnjakov. Za prve slovenske terminološke slovarje je značilno, da se je izbor iztočnic določal predvsem na osnovi tujejezične predloge, medtem ko so slovenske ustreznice nastajale s tvorjenjem novih izrazov, najpogosteje kar z dobesednim prevajanjem.¹¹ Naslanjanje na tujejezično terminologijo pa je vse prevečkrat v ospredju tudi pri izdelavi novejših terminoloških slovarjev. Korak naprej v tem smislu je prav gotovo navajanje tujejezičnih virov, kot jih denimo prinaša tudi BTS na koncu poskusnega snopiča, čeprav bi bila še ustrežnejša navedba vira, npr. v ponazarjalni rubriki neposredno ob iztočnici. Uvod glede omenjenega pravi naslednje: »*Vzporedno z izpisovanjem je teklo pregledovanje tujejezičnih bibliotekarskih slovarjev, kar je pozneje omogočilo konfrontacijo z izpisanim izrazjem ter preverjanje natančnosti ekscerpiranja in splošne slovenske izraznosti stroke.*« Prav zadnje pa je morda sestavljalce zavedlo, da so v terminološki slovar sprejeli nekatere zveze, ki prej sodijo v splošni jezik kot na konkretno strokovno področje. Gre za besedne zveze, ki razen skladenjske ustaljenosti ne prinašajo nobenih

¹⁰ Ustrežneje bi bilo: »Geselski članki so razvrščeni po abecedi /gesel/.«

¹¹ Več o tem V. Gjurin (1986: 151–187).

pomenskih lastnosti, po katerih bi bile prepoznavne v okviru stroke, npr. *besedilo k sliki 'besedilo, ki pojasnjuje sliko v publikaciji'*; član *knjižnice 'kdor je včlanjen v knjižnico'*; *licejska knjižnica 'knjižnica na liceju'*. V takih primerih je samostojna razlaga smiselna samo v dveh primerih: 1. Takrat, ko iz take zveze ne moremo razbrati za stroko ustreznega pomena, npr. *velika čitalnica 'glavna čitalnica v knjižnici, navadno z značilno arhitekturo'* in 2. takrat, ko je nosilna beseda razlage (t. i. uvrščevalna pomenska sestavina)¹² tudi sama navedena kot iztočnica, razlagana beseda pa prinaša še dodatne pomenske lastnosti, po katerih jo je mogoče prepoznati v okviru uvrščevalne pomenske sestavine, npr. pri iztočnicah *dvorna, grajska, kraljeva knjižnica* je uvrščevalna pomenska sestavina *zasebna knjižnica* v pomenu *'knjižnica, ki je zasebna lastnina, navadno namenjena določeni skupini uporabnikov'*. Potemtakem je *dvorna knjižnica* *'knjižnica, ki je zasebna lastnina, navadno namenjena določeni skupini uporabnikov, in ima prostore na dvoru knežje ali kraljevske rodbine'*. Kadar pa besedna zveza, ki je razlagana z uvrščevalno pomensko sestavino, ki je tudi sama iztočnica, ne prinaša novih pomenskih lastnosti, jo je nesmiselno navajati kot samostojno iztočnico. Po takem sistemu je npr. *fakultetna knjižnica* razložena kot *'visokošolska knjižnica na fakulteti'*, *visokošolska knjižnica* pa kot *'knjižnica, ki je namenjena študentom in učiteljem na univerzi in v drugih visokošolskih ustanovah' /na fakulteti?/*. Tak sistem je neustrezen tudi z vidika gospodarnosti; bolje bi bilo denimo v okviru daljših odstavkov z napovedki npr. po vrstah, specializiranosti, lastninski pripadnosti itd. razvrstiti tiste besedne zveze, ki sedaj nastopajo kot samostojne iztočnice, samostojne razlage pa dejansko ne potrebujejo: npr. *ekonomska, gledališka, humanistična, inštitutska, pravna, zaporniška knjižnica*, ki so vse razložene kot *specialna knjižnica*, tj. *'knjižnica, ki je omejena na knjižnično gradivo in informacije določene vrste ali na specialno strokovno področje'*.

5.1.2 Glede navajanja gesel v izhodiščni obliki smo že omenili nepravilnosti, ki se pojavljajo predvsem pri pridevnikih; nepravilno je kot samostojno iztočnico navesti *knjižničen* in *referaten*, ker gre v obeh primerih za vrstna in ne kakovostna pridevnika: *knjižnična arhitektura, knjižnična dejavnost, referatni časopis*. Tako še *besedilen* nam. *besedilni* in *tekstoven* nam. *tekst(ov)ni*. Omenili smo tudi, da bi bilo treba dosledno navesti pridevnike takrat, ko obstajajo konkurenčne dvojnice, npr. *avtorjev popravek* : *avtorski povzetek* (v kolikor ne gre v obeh primerih za svojilni pomen), *akademska knjižnica* : *akademijska knjižnica*, in ne le pri nekaterih primerih, npr. *knjižničarski* : *knjižnič/ni/*.

5.1.2.1 V Uvodu bi bilo nujno pojasniti tudi vprašanje **velike začetnice**; to se zastavlja predvsem pri eponimih in citatno pisanih tujkah. Iztočnice, ki so občna imena, piše BTS dosledno z malo, medtem ko za terminološka poimenovanja, katerih sestavina je lastno ime, v poskusnem snopiču nimamo primerov, čeprav bi bilo zanimivo vedeti, kako se BTS odloča denimo v primerih, kot sta *Braillova/braillova pisava, Morsejeva/morsejeva abeceda* (SSKJ ima *Morsova abeceda*) itd. Koristna bi bila tudi informacija o pisanju skupaj in narazen; če BTS pri tem upošteva pravopisno normo, bi bilo treba to navesti. Presenetljiva je tudi vključitev lastnih imen v terminološki slovar. V Uvodu o tem ne izvemo ničesar, pač pa BTS pri 2.

¹² O tem A. Vidovič Muha (1986: 79–83).

pomenu iztočnice *centralna knjižnica* navaja razlago 'uradno ime nekaterih osrednjih knjižnic, npr. *Centralna ekonomska knjižnica, Centralna medicinska knjižnica, Centralna tehniška knjižnica*. Pri tem se seveda postavlja vprašanje, ali sodi ločevanje med občno- in lastnoimenskostjo na področje pomena oz. sploh v terminološki slovar. Če je odgovor pritrdilen, bi moral biti pojasnjen v Uvodu, obenem pa bi potem pričakovali samostojne pomene v smislu lastnoimenskosti tudi pri nekaterih drugih iztočnicah, npr. *univerzitetna knjižnica, fakultetna knjižnica, mestna knjižnica* ipd. BTS predvideva lastno ime tudi kot samostojno iztočnico: *Narodna in univerzitetna knjižnica, Univerzitetna knjižnica Maribor*.

5.1.2.2 V zvezi z **zapisovanjem pisnih dvojnic** nam Uvod ne pove nič, pač pa lahko iz maloštevilnih primerov razberemo, da se BTS odloča ali za navajanje zgolj poslovenjene oblike, npr. *knjižnični menedžment*, ali za uporabo kazalke *gl.*, npr. *slovenica gl. slovenika*. Za ločevanje pisnih dvojnic pri neprevzetih besedah uporablja BTS tudi *in*, npr. *NUK-a in Nuka*.

5.1.3 Iztočnica nam ponuja tudi podatke o **naglasu**. V Uvodu je pojasnjena uporaba posameznih naglasnih znamenj, dobro bi bilo še dodati, da nam naglasna znamenja ne posredujejo zgolj podatkov o naglasni kolikosti in kakovosti, pač pa tudi o naglasnem mestu. Razumljiva je tudi odločitev, da se naglasne dvojnice ne navajajo, ob tem bi bilo morda ustrezno povedati le, kako so se slovarniki odločili v primerih, ko obstajajo dvojnice glede naglasnega mesta, npr. *tekstóven* in *tékstoven* – SSKJ daje prednost naglasitvi na prvem, BTS pa na drugem zlogu. Sicer je v splošnem naglaševanje pravilno, nedoslednosti so le pri redkih iztočnicah. Tako ima npr. *izvòd*, kadar nastopa v besednih zvezah, naslednje možnosti: *arhívski izvòd, prezénčni izvòd, ávtorski izvód, dolžnóstni izvód, obvézni izvód*. V zvezi *korporativno telo* je *telo* brez naglasnega znamenja, prav tako tudi *abeceda* v zvezi *gróba abeceda*, čeprav ustrezno *fina abecéda* in *abecéda*. Pri iztočnici *medknjižnična izposója* bi pričakovali naglas tudi na predponi, torej *mèdknjižnicna izposója*. Pozdraviti je treba tudi odločitev, da se naglas zaznamuje tudi takrat, ko naglasno mesto, kolikost ali kakovost ni istovetna ali napovedljiva z izhodiščno obliko. V ta namen nosi ustrezno naglasno znamenje končnica, npr. *knjižnična klíma in ambiènt -e -e -- -ènta, knjižnični svèt -ega -éta, prezénčni izvòd -ega -óda*.

5.1.3.1 Vloga končnic je v Uvodu precej natančno pojasnjena, in sicer naj bi **končnica** iztočnico uvrščala v sklanjatveni ali spregatveni vzorec (*bibliotékár -ja, bibliotékárski -a -o, abecedírati -am*). Pri večbesednem terminu je končnica navedena za vsako besedo večbesednega izraza (*bibliográfska enóta -e -e*); pri večbesednem geslu s sklonsko neujemalnimi členi je nespremenjena sklonska oblika označena z dvema črticama (*ravnátelj knjižnice -a --*). Treba bi bilo še dodati, da dvojna črtica zaznamuje tudi nepregibno besedno vrsto, npr. veznik: *knjižnična klíma in ambiènt -e -e -- -ènta* ali predlog: *besedilo k sliki -a -- --*, pri pridevniških iztočnicah pa končnica ne zaznamuje sklanjatvenega vzorca, pač pa oblike za spol, npr. *bibliotékárski -a -o*. Odsotnost končnice (kot tudi ustreznega slovničnega kvalifikatorja) pri manj rabljenih sopomenkah postavlja, kot že omenjeno, te besede in zveze v podrejeni položaj. V zvezi s tem je uporabnik prikrajšan tudi za informacijo o naglasu, kadar ta ni napovedljiv z izhodiščno obliko.

5.2 Po Uvodu so sestavni deli **zaglavja**: »/S/lovnični kvalifikator za spol (*m* ž *s*) ali besednovrstna oznaka, navedba izgovora, če je različen od zapisa, in navedba kratice.«

5.2.1 Za označevanje **slovnčnih informacij** predvideva BTS naslednje kvalifikatorje. »*m* – moški spol, samostalnik moškega spola; – *ž* ženski spol, samostalnik ženskega spola; *s* – srednji spol, samostalnik srednjega spola; *mn.* – množina, *dov.* – dovršni glagol, *nedov.* – nedovršni glagol; *prisl.* – prislov.« Dobro bi bilo tudi pojasniti, da so dvovidski glagoli označeni s kvalifikatorjema *dov.* in *nedov.* Za pridevniške besede in besedne zveze bi bilo ustrežnejše predvideti samostojni kvalifikator, npr. *prid.* Zdaj so pridevniki označeni samo s t. i. posredno razlago, ker pa so pridevniki razloženi tudi s polno pomensko razlago, npr. *avtoriziran* 'objavljen z avtorjevim ali založnikovim dovoljenjem ali sodelovanjem', je besednovrstni kvalifikator pravzaprav nujno potreben.

5.2.2 BTS predvideva navedbo **izgovora**, če je različen od zapisa, pri tem pa ima v mislih le izgovor črke l kot ŷ,¹³ npr. *obiskováka knjižnice -e -e* [-aʊk-]; *bralka -e* [-aʊk-] in kadar gre za izgovor kratic, npr. UKM-a [úkaém], pravilno bi bilo [úkaèm]. Na splošno lahko rečemo, da do izgovornih težav ne prihaja, kadar so iztočnice zapisane v skladu s slovenskim pisnim kodom. Šolan Slovenec zna namreč njihovo pisno podobo pretvoriti v govorno na podlagi poprejšnjega znanja, zato za terminološki slovar ni nujno, da v uvodu posreduje tudi osnovna pravorečna pravila.¹⁴ Podatki o tem pa so nujni, kadar so iztočnice pisno citatne – v zvezi s tem nam BTS ne daje pojasnil, kot tudi ne, da je izgovor naveden v oglatih oklepajih, medtem ko so kratice denimo v okroglih.

5.3 Uvod opredeljuje **razlago** kot »*opis vsebine določenega pojma in njegovega formalnega znaka, to je besede, ki ga zaznamuje /.../*« in predvideva naslednje vrste razlag: **polno pomensko razlago** za »/slopomenki, ki jima stroka daje enako veljavo«, **nepolno pomensko razlago**, ki kaže samo najvažnejše sestavine pomena in ima obliko oziralnega stavka – navadno gre za razlago besediščnih enot, ki (vsaj) v enem od pomenov sodijo v splošni jezikovni fond, npr. *bralec* 1. 'kdor v knjižnici uporablja knjižnične storitve in gradivo' 2. 'kdor bere'; **posredno razlago**, ki »določa pomen posredno, ker je le ta razviden iz izhodiščnega pomena«, medtem ko kazalka *gl.* ob manj rabljenih sopomenkah usmerja k polni pomenski razlagi. BTS načeloma dokaj dosledno izpolnjuje zadane smernice glede razlag, morda je le ponekod na račun poljudnosti prikrajan zahtevnejši uporabnik za natančnejše in strokovnejše pojasnilo – o tem *gl.* še poglavje 5.1.1.

5.3.1 BTS naj bi namenil veliko pozornosti tudi ugotavljanju **sinonimnih odnosov**, in sicer sopomenko obravnava kot »*istopomensko besedo, pri čemer upošteva /.../ glede na normo knjižnega jezika njeno stilno nevtralnost in nenevtralnost, glede na pomenske prvine ali gre za popolno, delno, ali približno sopomenko, glede na frekvenco ali je enako rabljena, bolj rabljena ali manj rabljena in glede na izvor ali je domača ali tuja.*« Omenjene informacije bi bile za uporabnika vsekakor dobrodošle, žal pa BTS, kot je razvidno iz poskusnega snopiča, posreduje zgolj

¹³ Primerov iztočnic, kjer naj bi se l izgovarjal kot ŷ na koncu besede, BTS ne prinaša.

¹⁴ O tem *gl.* V. Gjurin (1976: 225).

podatek o obstoju sinonimnih poimenovanj – kot omenjeno, označuje sopomenko kvalifikator *sin.*, in podatek o pogostnosti rabe – manj rabljene sopomenke imajo polno pomensko razlago pri iztočnici, ki je označena z *gl.* – posredno je na ta način sopomenka ovrednotena tudi s stališča knjižne ustreznosti, vendar brez izrecnega opozorila, *gl.* predvsem pogl. 3.3.1 in 3.3.1.1. Čeprav BTS na drugem mestu napoveduje, da so »/z/a označevanje pomenskih odnosov med sinonimnimi poimenovanji /.../ v rabi kvalifikatorji, ki poleg nevtralnosti služijo tudi za označevanje ostalih informacij«, pa pravzaprav ni jasno, na katere kvalifikatorje pri tem misli, saj razen že omenjenega *sin.*, časovnofrekvenčnih kvalifikatorjev (*zastar/elo/ in nekdaj*), stilnoplastnega *žarg/onsko/* in vrednotenjskega *neustr/ezno/* (navadno s stališča stroke) ne predvideva nobenih kvalifikatorjev za označevanje stilne nevtralnosti oz. nenevtralnosti, polnih, delnih ali približnih sopomenskih odnosov itd. Poleg tega tudi za nobenega od predstavljenih kvalifikatorjev ni izrecno povedano, da velja samo za sopomenske odnose. V zvezi s tem bi bila v Uvodu dobrodošla tudi pojasnitev, da se ob sopomenki (protipomenki, terminu, ki ga napoveduje vodilka *prim.* ali ob kazalki *gl.*) v oklepaju nahaja številka pomena, na katerega se konkretni kvalifikator ali pomen nanaša, npr. *knjižničarski delavec sin. knjižničar (1), bibliotekar (2)*.

6 BTS predvideva »/z/a opredeljevanje bibliotekarskih terminov, njihovih pomenov in sopomenk /.../« dvoje vrst kvalifikatorjev, in sicer (a) slovnične: za označevanje spola oz. besednovrstnosti pri samostalnikih (*m ž s*), za označevanje množine (*mn*), za označevanje glagolskega vida (*dov. in nedov.*) in (*prisl.*) za označevanje prislovov ter (b) vrednotenjske in za označevanje drugih podatkov, in sicer: *sin.* za označevanje sopomenk, *ant.* za označevanje protipomenk, *gl.* kot napotilo k iztočnici, kjer je polna pomenska razlaga, *prim.* kot napotilo k dodatni informaciji, *krat.* kot napoved kratice, *zastar.* za »izraz, ki je v rabi v starejši literaturi«, *žarg.* za »žargonski izraz, ki je v rabi v govoru strokovnjakov«, *neustr.* za »neustrezen izraz, ki ga stroka zavrača« in *nekdaj* za »izraz, ki je bil v zgodovinskem razvoju bibliotekarstva v rabi.« Predvsem v drugi skupini bi bilo potrebno več sistemskosti: kvalifikatorja *sin.* in *ant.* tvorita samostojno skupino kot označevalca pomenskih razmerij, podskupino tvorita kazalka *gl.* (kot ugotovljeno z vrednotenjsko in frekvenčno funkcijo) in vodilka *prim.* V samostojno skupino sodi *krat.* kot napovedovalec kratice, poleg tega pa bi BTS lahko navedel še *in*, ki kaže na pisno dvojnico. V posebno skupino sodita časovno-frekvenčna kvalifikatorja *zastar.* in *nekdaj*, v skupino stilnoplastnih kvalifikatorjev pa *žarg.* Poleg kazalke *gl.* je *neustr.* edini vrednotenjski kvalifikator.

7 Sistem, po katerem naj bi potekala obdelava BTS-ja, ne prinaša ponazarjalne rubrike (dobrodošla bi bila predvsem pri glagolih, saj je na ta način mogoče razbrati njegove vezljivostne in družljivostne lastnosti), medtem ko je pohvale vredna uvedba protipomenk (za oznako *ant.*), ki tudi same nastopajo kot samostojne iztočnice. Na

ta način se uporabnik seznanil s konkretnimi pomenskimi odnosi, razvidnejša pa je tudi sistemskost terminoloških poimenovanj v stroki.

8 Zaključek

Namen kritičnega pretresa je urednik slovarja opozoriti na pomanjkljivosti, ki izhajajo predvsem iz Uvodovih pojasnil. Z njihovo dopolnitvijo, predvsem s stališča sistematičnosti in jasnosti formulacij, bi se pokazale tudi konkretne nedoslednosti pri obdelavi besediščnih enot. Podroben pretres je pokazal pomanjkljivosti predvsem na področju normiranja, formuliranja razlag in slovničnih informacij. Ker menimo, da bi upoštevanje nakazanih problemov dejansko pripomoglo »omogočiti/tili pravilno branje in razumevanje slovarja, kasneje pa tudi njegovo rabo,« želimo, da ga urednik sprejme z naklonjenostjo in predvsem kot pomagalo za uresničitev že zastavljenih nalog.

Navedenke in literatura

- FELBER, H. 1984, *Terminology Manual*, Paris, Unesco, Infoterm.
- GJURIN, V. 1976, Jezikovne slabosti poskusnega snopiča Medicinskega terminološkega slovarja, *Medicinski razgledi XV*, 225–233.
- GJURIN, V. 1983, Ob glasbilih in izvajalcih, *SRL XXXI/4*, 281–318.
- GJURIN, V. 1986, Načela sodobnega izrazijskega slovarja, *Slovenski jezik v znanosti I*, Ljubljana, Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, 151–187.
- KALIN, M. 1991, Terminološki priročnik (Helmut Felber, *Terminology Manual*, Pariz 1984), *Jezikoslovní zapiski*, Ljubljana, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša, ZRC SAZU, 181–190.
- Slovar slovenskega knjižnega jezika* 1970, 1975, 1979, 1985, 1991, Ljubljana, Državna založba.
- Slovenski pravopis* 1994, četrta pregledana izdaja, Ljubljana, Državna založba.
- TOPORIŠIČ, J. 1976, *Slovenska slovnica*, Maribor, Obzorja.
- TOPORIŠIČ, J. 1992, *Enciklopedija slovenskega jezika*, Ljubljana, Cankarjeva založba.
- VIDOVIČ MUHA, A. 1986, Besedni pomen in njegova stilistika, *XXII. seminar slovenskega jezika, literature in kulture*, 79–93.
- VIDOVIČ MUHA, A. 1988, Nekatere jezikovnosistemske lastnosti strokovnih besednih zvez, *XXIV. seminar slovenskega jezika, literature in kulture*, 83–91.

**A Critical Review of The Pilot Fascicle of the Library Science
Terminological Dictionary
(Poskusni snopič Bibliotekarskega terminološkega slovarja)**

The aim of this critical review of The Library Science Terminological Dictionary (Bibliotekarski terminološki slovar) is to call the authors' attention to certain weaknesses in its concept as explained in the Introduction. Improvements, especially in terms of a more systematic arrangement and clarity of formulations, would provide for a more adequate reading and understanding of the dictionary, and thus make it more user-friendly. A detailed review of selected entries reveals some shortcomings particularly in the normative system, formulation of explanations and grammar notes.